ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 13ου - ΑΡΧΕΣ 14ου ΑΙΩΝΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Ανάτυπο
από το *Αφιέρωμα στον Εμμανουήλ Κριαρά*
Θεσσαλονίκη 1988

ΚΕΝΤΡΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 13ου - ΑΡΧΕΣ 14ου ΑΙΩΝΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 13ου - ΑΡΧΕΣ 14ου ΑΙΩΝΑ

Α. ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Στα φφ. 74-79^{v} του χφ Vat. gr. 1891[1] περιέχονται ορισμένα κείμενα που από πρώτη ματιά φαίνεται ότι σχετίζονται με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης[2]. Από το σύνολο αυτών των κειμένων μόνον ορισμένα προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των ερευνητών την τελευταία μόλις δεκαετία[3]. Τα κείμενα, που περιλαμβάνονται στα παραπάνω φύλλα του Βατικανού χειρογράφου, είναι, σύμφωνα με την περιγραφή του Canart, τα ακόλουθα:

1. Επιστολή κάποιου επισκόπου προς την Εκκλησία της Θεσσαλονίκης (φφ. 74-75)[4].
2. Επιστολή κάποιου πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως προς τους μοναχούς της μονής Υπομιμνήσκοντος στη Θεσσαλονίκη (φφ. 75-75^{v})[5].
3. Επιστολή του ίδιου πατριάρχη προς τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου με περιεχόμενο σχετικό με την κατάσταση στη μονή του Υπομιμνήσκοντος (φφ. 75^{v}-76)[6].

1. Περιγραφή του χφ βλ. στον κατάλογο του P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices Manu Scripti Recensiti, Codices Vaticani Graeci, Codices 1745-1962*, τόμ. I, *Codicum enarrationes*, In Bibliotheca Vaticana MCMLXX, σ. 520-528.

2. Στα φφ. 74-75 π.χ. η επιστολή του επισκόπου απευθύνεται προς την Εκκλησία της Θεσσαλονίκης, στο φ. 75^{r-v} μνημονεύονται η μονή και οι μοναχοί της μονής Υπομιμνήσκοντος στη Θεσσαλονίκη, στο φ. 76 εκδίδεται από τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης διαζύγιο, ενώ από την ίδια μητρόπολη υπογράφεται από τον πρωτόθρονο επίσκοπο Κίτρους άλλο διαζύγιο, που καταλαμβάνει τα φφ. 76^{v}-77 του χφ. Vat. gr. 1891. Τέλος, στα φφ. 77^{r-v} και 78^{v}-79^{v} περιλαμβάνονται κείμενα που σχετίζονται με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης, βλ. P. Canart, *Codices*, σ. 526-527.

3. Βλ. P. Magdalino, Some Additions and Corrections to the List of Byzantine Churches and Monasteries in Thessalonica, *REB* (1977) 284-285. Βλ. ακόμη P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - D. Papachryssanthou, *Actes de Lavra*, II, 1204-1328), [*Archives de l'Athos*, VIII], Paris 1977, σ. 301-303 (*Appendice* VII).

4. Βλ. έκδοση του κειμένου στη σ. 87-88 εδώ.

5. Βλ. έκδοση του κειμένου στη σ. 89 εδώ. Το κείμενο παραδίδεται και από το χφ Paris. gr. 1124A, φ. 232^{v}-233 (βλ. P. Canart, *Codices*, σ. 526).

6. Βλ. έκδοση του κειμένου στη σ. 89-90 εδώ.

4. Ένα κείμενο διαζυγίου που εκδίδεται από τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης (φ. 76)[7].
5. Ένα κείμενο διαζυγίου που εκδίδει ο πρωτόθρονος επίσκοπος της μητρόπολης Θεσσαλονίκης, ο επίσκοπος Κίτρους Ιωάννης (φφ. 76ᵛ-77)[8].
6. Επιστολή κάποιας μοναχής προς τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης με θέμα την παραχώρηση σ' αυτήν της άδειας να φροντίζει τη μονή του Αγίου Δημητρίου της Κεφαλωνίας στη Θεσσαλονίκη (φ. 77)[9].
7. Ένα κείμενο-απάντηση του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στην προηγούμενη αίτηση της μοναχής (φφ. 77-77ᵛ)[10].
8. Γραφή του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου με την οποία παραχωρούνται τα δικαιώματα της μητρόπολης Θεσσαλονίκης στον ιερέα Δημήτριο τον Κοντό[11] για ένα νερόμυλο στην περιοχή του χωριού των Αγίων Αποστόλων (φ. 78ᵛ)[12].
9. Γράμμα του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης προς τους μοναχούς της μονής Λαύρας για την παραχώρηση σ' αυτούς τριών *κελλίων* στην περιοχή «Λογγοῦ» τῆς Ερμυλείας, καθώς και δύο *κελλίων* στην περιοχή του «Τριποτάμου» της Χαλκιδικής (φφ. 78ᵛ-79)[13].
10. Απάντηση των μοναχών της μονής Λαύρας με την οποία αποδέχονται την παραχώρηση και αναλαμβάνουν τις υποχρεώσεις τους προς τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης (φ. 79ʳ⁻ᵛ)[14].

Από τα παραπάνω κείμενα έχουν εκδοθεί δύο, που αφορούν τη μονή Αγίου Δημητρίου Κεφαλωνίας της Θεσσαλονίκης από τον P. Magdalino (1977)[15], και τα δύο κείμενα, που αφορούν την παραχώρηση των *κελλίων* στη μονή της Λαύρας στον τόμο Actes de Lavra II (1977) από τους P. Lemerle, A. Guillou, Νίκο Σβορώνο και Διονυσία Παπαχρυσάνθου[16], επειδή παρεμπιπτόντως τα κείμενα ενδιέφεραν και στις δύο περιπτώσεις το κύριο θέμα των

7. Βλ. έκδοση του κειμένου στη σ. 90-91 εδώ.
8. Βλ. έκδοση του κειμένου στη μελέτη μου, Ανέκδοτο διαζύγιο του 13ου αιώνα και το πρόβλημα του συντάκτη του επισκόπου Κίτρους 'Ιωάννη, *Μνήμη Λίνου Πολίτη*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 53-63.
9. Βλ. έκδοση του κειμένου από τον P. Magdalino, *Some Additions and Corrections*, σ. 284-285.
10. Βλ. έκδοση του κειμένου από τον P. Magdalino, ό.π., σ. 285.
11. Βλ. *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, τεύχ. 6, Wien 1983, σ. 9.
12. Βλ. έκδοση του κειμένου στη σ. 92-93 εδώ.
13. Βλ. έκδοση του κειμένου στο βιβλίο των P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos - D. Papachryssanthou, *Actes de Lavra*, τόμ. II, σ. 301-302.
14. Βλ. έκδοση του κειμένου, ό.π., σ. 303.
15. Βλ. παραπάνω, σημ. 9, 10.
16. Βλ. παραπάνω, σημ. 13, 14.

μελετητών. Από τα υπόλοιπα κείμενα το διαζύγιο, που αποδίδεται στον επίσκοπο Κίτρους Ιωάννη, με απασχόλησε σε ιδιαίτερη εργασία[17], όπου εξετάζονται τα σχετικά με την προσωπικότητα του επισκόπου Κίτρους και εκδίδεται το κείμενο, ενώ τα άλλα πέντε κείμενα παραμένουν, όσο ξέρω, ανέκδοτα.

Μέσα σ' ένα γενικότερο πρόγραμμα για την ολοκλήρωση της έκδοσης των ανέκδοτων κειμένων του χφ Vat. gr. 1891[18], η ενότητα των κειμένων που σχετίζονται με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης παρουσιάζει, νομίζω, ξεχωριστό ενδιαφέρον, επειδή δεν έχουν ερευνηθεί ώς τώρα τα επιμέρους προβλήματα των κειμένων, όπως είναι π.χ. το πρόβλημα της ταύτισης των αναφερομένων προσώπων, που θα επέτρεπαν στη συνέχεια την αξιολόγηση της μικρής αυτής συλλογής και τη θέση της μέσα στη μεγαλύτερη ενότητα των Επιστολών του Βατικανού χειρογράφου.

Β. ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ, ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Ο P. Magdalino παρατήρησε ότι τα κείμενα είναι αχρονολόγητα, αλλά υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις για τη χρονολόγησή τους από τα μέσα προς τα τέλη του 13ου αιώνα[19]. Έτσι, κατά τον Magdalino[20], το υπ' αριθ. 8 κείμενο μπορεί να χρονολογηθεί ύστερα από τη μητροπολιτική θητεία του Μανουήλ Δισυπάτου στη Θεσσαλονίκη (1258-1275)[21]. Αλλά στο κείμενο αναφέρεται ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ιάκωβος[22] που βρίσκεται στον επισκοπικό θρόνο τον Ιανουάριο του 1295[23]. Ο ίδιος μελετητής θεωρεί ότι τρεις επιστολές από το επιστολάριο του Vat. gr. 1891, που παρουσιάζουν την αλληλογραφία ενός ανώνυμου κληρικού της Θεσσαλονίκης με τον Θεόδωρο Μετοχίτη, μπορούν να χρονολογηθούν ύστερα από το 1290, όταν ο Μετοχίτης γίνεται «μέγας λογοθέτης»[24].

17. Βλ. παραπάνω, σημ. 8.

18. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν κυρίως οι επιστολές των φφ. 31-32^{v}, 51^{v}-58^{v} (βλ. P. Canart, *Codices*, σ. 521 και 523-524), οι οποίες απαιτούν ειδικότερη έρευνα.

19. Βλ. P. Magdalino, *Some Additions and Corrections*, σ. 279.

20. Ό.π.

21. Ο Magdalino αναφέρεται προφανώς στο χωρίο «τοῦ ἐν ἀρχιερεῦσιν μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Μεσοποταμίτου ἐκείνου δηλονότι, ἀκολούθως τοῦ κυροῦ Ἰωσὴφ καὶ ἑπομένως ἐν ὑστέροις τοῦ Γλυκέος κυροῦ Βασιλείου», βλ. σ. 92 εδώ.

22. Βλ. σ. 91 εδώ: «καθ' ὁρισμὸν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντος καὶ δεσπότου τῆς θειοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου κυροῦ Ἰακώβου». Πρβλ. και P. Canart, *Codices*, σ. 526.

23. Βλ. *REB* 10 (1952) 109 και σημ. 6.

24. Βλ. P. Magdalino, *Some Additions and Corrections*, σ. 279 και σημ. 11.

Από την ταύτιση του Ιωάννη Κίτρους με τον επίσκοπο Κίτρους Ιωάννη τον Σηκουντηνό, που αναφέρεται σε έγγραφο του 1295[25] και το οποίο σχετίζεται με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης[26], ενισχύεται η άποψη ότι τα κείμενα μπορούν να χρονολογηθούν στην τελευταία δεκαετία του 13ου αιώνα. Οι εκδότες των Actes de Lavra II, θέτουν επίσης ως terminus ante quem για τα υπ' αριθ. 9,10 κείμενα τον Απρίλιο του 1304[27].

Συνυφασμένο με τα χρονολογικά ζητήματα είναι και το πρόβλημα της ταύτισης των προσώπων, που αναφέρονται στα κείμενα: πρώτο, και βασικότερο είναι το θέμα της ταύτισης του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, που σε όλα τα κείμενα (εκτός από το υπ' αριθ. 5) είναι ανώνυμος. Σε δεύτερη μοίρα τοποθετείται το θέμα της ταύτισης του ανώνυμου πατριάρχη στα υπ' αριθ. 2 και 3 κείμενα και σε τρίτη θέση το πρόβλημα της ταύτισης του αναφερομένου βυζαντινού αυτοκράτορα, που είναι και το ευκολότερο· μάλλον δεν αποτελεί καν πρόβλημα.

Στο φ. 74 του χφ Vat. gr. 1891 η επιστολή του ανώνυμου μητροπολίτη είναι ακέφαλη[28], επειδή έχουν εκπέσει μετά το φ. 73^{v}[29] ένα ή περισσότερα φύλλα. Στο φ. 77^{v} στον στίχ. 5 τελειώνει το υπ' αριθ. 7 κείμενο· όλο το υπόλοιπο μέρος αυτού του φύλλου είναι λευκό, όπως είναι επίσης λευκό και το φ. 78^{r}[30]. Τα υπ' αριθ. 8, 9 και 10 είναι γραμμένα από μεταγενέστερο χέρι (του 14ου αιώνα) στα φφ. 78^{v}-79^{v}[31]. Στο υπ' αριθ. 8 έγγραφο αναφέρεται ρητά

25. Βλ. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des heiligen Berges*, München 1948, σ. 166-168 και σ. 170.

26. Βλ. Ανέκδοτο διαζύγιο, σ. 63, σημ. 54.

27. Βλ. *Actes de Lavra*, II, σ. 301.

28. Βλ. πίν. 1 εδώ.

29. Στο φ. 73^{v}, ύστερα από το κείμενο του Αποκαύκου με αρχή «Ἐπιχορεύει τοῖς ἐννόμοις συνοικεσίαν» [ο Canart παραπέμπει γι' αυτό στο χφ Hierosolymitanum 276, φ. 57 και Petropolitanum 250, φ. 39^{v} (βλ. P. Canart, *Codices*, σ. 526), αλλά το κείμενο είναι εκδομένο: βλ. Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Συνοδικά γράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου μητροπολίτου Ναυπάκτου, *Βυζαντίς* τόμ. Α΄, 1909, σ. 27-28, αριθ. 10 (κατά το χφ Η)· πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Οἱ λόγιοι τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, *ΕΕΒΣ* 27 (1957) 39, αριθ. 11 (= *Σύλλαβος Βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων*, τεύχ. Β΄, *Φραγκοκρατία καὶ Παλαιολόγειοι Χρόνοι*, Αθήναι 1961, σ. 39, αριθ. 11], ακολουθεί η αρχή από ένα άλλο κείμενο διαζυγίου, το οποίο ο Canart (*Codices*, σ. 526) αποδίδει, ίσως ορθά, στον Ιωάννη Απόκαυκο. Το κείμενο όμως αυτό δεν εμφανίζεται ούτε στον κατάλογο των έργων του Αποκαύκου των χφφ Petropol. gr. 250 [βλ. N. A. Bees, Περιγραφὴ τοῦ κώδικος Ἰσαὰκ τοῦ Μεσοποταμίτου (= petropol. graec. CCL), *BNJ* 21 (1976) 9-52] και Hierosol. gr. 276 (βλ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, *Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη*, τόμ. Α΄, St. Petersburg 1891, φωτ. ανατ. Bruxelles 1963, σ. 338-344) ούτε στα incipits που δημοσιεύει ο Τωμαδάκης (ό.π. σ. 405-422).

30. Βλ. πίν. 5 εδώ.

31. Βλ. πίν. 6 εδώ.

το όνομα του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου (1284-1299)[32]. Δεν υπάρχουν αποδείξεις που θα συνέδεαν τα επόμενα κείμενα (τα υπ' αριθ. 9 και 10) με το πρόσωπο του μητροπολίτη Ιακώβου. Είναι, ωστόσο, πολύ λογικό να υποθέσουμε ότι ο γραφέας του 14ου αιώνα δεν πρόσθεσε τα τρία τελευταία κείμενα στο χειρόγραφο χωρίς λόγο.

Στην ακέφαλη επιστολή του ανώνυμου μητροπολίτη προς την Εκκλησία της Θεσσαλονίκης γίνεται σαφής λόγος για την απουσία του παραπάνω μητροπολίτη από την πόλη[33] και με την επιστολή αυτή ο ίδιος επιχειρεί να νουθετήσει τον κλήρο για την προσήλωση στα καθήκοντά του και την τήρηση της ιεραρχικής τάξης[34].

Στην επιστολή του πατριάρχη που αναφέρεται στα γεγονότα της μονής του Υπομιμνήσκοντος[35] μαθαίνουμε ότι οι μοναχοί, που πήγαν στην Κωνσταντινούπολη για νὰ κάνουν γνωστό το πρόβλημα της μονής[36] και να ζητήσουν την άνωθεν επέμβαση, συνάντησαν τον πατριάρχη, αφού πρώτα επισκέφτηκαν τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, ο οποίος βρισκόταν κι αυτός εκείνη την εποχή στην Πόλη[37]. Πρόκειται πιθανότατα για το πρόσωπο του μητροπολίτη που γράφει την προηγούμενη επιστολή προς την Εκκλησία Θεσσαλονίκης, αν κρίνουμε από το περιεχόμενο και τη χρονολογική σειρά, με την οποία παρουσιάζονται τα κείμενα αυτά στο χειρόγραφο.

Ο πατριάρχης δέχεται τους μοναχούς και τους εφοδιάζει στη συνέχεια με μια επιστολή του προς τον αυτοκράτορα, η οποία ακολουθεί, στη σειρά των κειμένων του χφ Vat. gr. 1891, την επιστολή του πατριάρχη προς τους μοναχούς της μονής Υπομιμνήσκοντος. Με την επιστολή προς τον αυτοκράτορα ο πατριάρχης επιχειρεί να πληροφορήσει την πολιτική εξουσία ότι στη Θεσσαλονίκη, στη μονή του Υπομιμνήσκοντος, κάποιος, που ανήκει στους «μεγάλους καὶ κατὰ κόσμον περιφανεῖς»[38], ανακατεύτηκε στα

32. Βλ. σημ. 22 εδώ.

33. Βλ. σ. 87 εδώ: «...τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ὁ τῆς ἀποδημίας οὗτος χρόνος δηλώσειεν...».

34. Βλ. σ. 88: «...πατρικῶς παραδηλοῦμεν τε καὶ παρεγγυώμεθα, μάλιστα μὲν ἀντιποιεῖσθαι τῆς ὀφειλομένης ὑμῖν εὐταξίας καὶ καταστάσεως..».

35. Για τη μονή βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantines*, Paris 1975, σ. 413-414, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Η θέση της μονής στη Θεσσαλονίκη δεν είναι γνωστή, βλ. Β. Δημητριάδη, *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 268.

36. Βλ. σ. 89 εδώ: «Οἱ ὑμέτεροι ἀδελφοὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφικόμενοι...».

37. Βλ. σ. 89 εδώ: «... εἰς τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης Θετταλίας, ἀγαπητὸν κατὰ κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν μετριότητος, προσώκειλαν καὶ πάσης ἄλλης φιλοφροσύνης καὶ δεξιώσεως παρὰ τούτου τυχόντες...».

38. Βλ. σ. 90 εδώ: «τοὺς γὰρ μεγάλους καὶ κατὰ κόσμον περιφανεῖς ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ

πράγματα λειτουργίας της μονής, ανέκρινε τους μοναχούς και επέβαλε ηγούμενο της δικής του προτίμησης. Ο πατριάρχης συνέστησε επίσης στους μοναχούς «μὴ ταραχὰς μετ' ἀλλήλων ἔχειν καὶ σκάνδαλα, ἀλλ' εἰρήνην ἄγειν πνευματικὴν καὶ ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην ἀδελφικὴν ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ μετερχόμενον διακόνημα μετ' εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ καὶ μὴ φιλοπρωτεῖν»[39].

Τα χρονολογικά περιθώρια καθιστούν βέβαιη την ταύτιση του αυτοκράτορα με τον Ανδρόνικο Β΄ Παλαιολόγο. Επομένως, ως προς τον αυτοκράτορα, δεν υπάρχει πρόβλημα ταύτισης. Απεναντίας υπάρχει πρόβλημα ταύτισης του πατριάρχη, επειδή και στα περιορισμένα πλαίσια ανάμεσα στα έτη 1290-1304 εναλλάσσονται στον πατριαρχικό θρόνο ο Αθανάσιος Α΄ (1289-1293 και 1303-1310)[40] και ο Ιωάννης Κοσμάς (1294-1303)[41].

Αν βασιστούμε στα ίδια τα κείμενα, που μας πληροφορούν ότι ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης έλλειψε για ένα χρονικό διάστημα από τη Θεσσαλονίκη[42], είναι δυνατό, νομίζω, να προσδιοριστεί ακριβέστερα από τα ίδια επίσης κείμενα της συλλογής ο χρόνος της απουσίας του, τότε που οι μοναχοί της μονής του Υπομιμνήσκοντος βρέθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, για να ενημερώσουν τον ίδιο, τον πατριάρχη και τον αυτοκράτορα για όσα συνέβαιναν στο μοναστήρι τους, με τις παρεμβάσεις κάποιου ισχυρού πολιτικού προσώπου στα εσωτερικά της μονής. Μεταξύ των εγγράφων αυτών παρεμβάλλεται —όχι τυχαία— ένα κείμενο διαζυγίου (αριθ. κειμένου 5), το οποίο εκδίδει ο επίσκοπος Κίτρους Ιωάννης[43]. Ο γραφέας του χειρογράφου επιδιώκει να καταστήσει σαφή τη διάκριση ανάμεσα στον συντάκτη αυτού του κειμένου και στον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιάκωβο, στη θητεία του οποίου θα πρέπει να χρονολογηθούν τα έγγραφα που σχετίζονται με τη μονή του Αγίου Δημητρίου της Κεφαλωνίας. Η θέση του κειμένου του διαζυγίου μεταξύ των εγγράφων που σχετίζονται με τη μητρόπολη Θεσσαλονίκης, η σύνδεσή του με τον επίσκοπο Κίτρους Ιωάννη και η αναφορά της ιδιότητάς του ως πρωτοθρόνου επισκόπου ερμηνεύονται, μόνο αν ο Ιωάννης θεωρηθεί αντικαταστάτης του απουσιάζοντος μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, σύμφωνα με την τάξη των επισκοπών της μητρόπολης, μόνος

παντοίᾳ φιλοτιμίᾳ ἰδιοποιουμένους οἴδαμεν σεβασμίαν μονήν, οὐ μήν γε ἐπὶ λύμῃ καὶ ἀπωλείᾳ οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κατ' ἀρχὴν ἐθέλειν οὐ τῶν σωματικῶν μόνον ἀλλὰ καὶ τῶν πνευματικῶν καὶ μοναχοὺς ἀνακρίνειν καὶ καθηγουμένους προβάλλεσθαι καὶ τἆλλα πράττειν ὅσα μόνοις τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐφεῖται...».

39. Βλ. σ. 89 εδώ.

40. Βλ. J. Darrouzés, *Regestes des actes patriarchat,* σ. 377 και 371.

41. Ό.π., σ. 321-354.

42. Βλ. σ. 89 εδώ.

43. Βλ. σ. 82 εδώ. Πρβλ. και σ. 80 σημ. 8.

αρμόδιος να ενεργεί όπως ο μητροπολίτης και να χειρίζεται υποθέσεις όπως π.χ. τα διαζύγια. Ο Ιωάννης επίσκοπος Κίτρους εμφανίζεται, μαζί με τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιάκωβο, ως πρωτόθρονος επίσκοπος Κίτρους σε έγγραφο της μητρόπολης Θεσσαλονίκης, που χρονολογείται στον Ιανουάριο του 1295[44]. Με βάση επομένως τους προηγούμενους συσχετισμούς των προσώπων ο ανώνυμος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης είναι ο Ιάκωβος. Συνεπώς terminus post quem για τα κείμενα είναι το έτος 1294, κατά το οποίο ο Ιάκωβος ανήλθε στον μητροπολιτικό θρόνο της Θεσσαλονίκης. Γι' αυτή την εποχή βέβαια δεν υπάρχει αμφιβολία ότι στον πατριαρχικό θρόνο βρισκόταν ο Ιωάννης ΙΒ΄, ο οποίος είχε ιδιαίτερη οικειότητα τόσο με τον αυτοκράτορα, ως πνευματικός του, όσο και με τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιάκωβο, εχθρό του ανταγωνιστή του Αθανασίου Α΄[45].

Με βάση τα παραπάνω, τα τρία πρώτα κείμενα, που φαίνεται ότι εντάσσονται σε μία ομάδα εγγράφων από το αρχείο της μητρόπολης Θεσσαλονίκης, μπορούν να χρονολογηθούν ύστερα από το 1294 —χρονιά ανάρρησης στον πατριαρχικό θρόνο του Ιωάννη ΙΒ΄— και μέσα στα χρόνια της θητείας του Ιακώβου στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης.

Οι προηγούμενες παρατηρήσεις μπορούν να εξηγήσουν την ενέργεια του γραφέα των φφ. 78ᵛ-79ᵛ. Ο μεταγενέστερος αυτός γραφέας πρόσθεσε στη συνέχεια αυτής της ομάδας των εγγράφων του μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιακώβου ένα ακόμη έγγραφο, στο οποίο αναφέρεται ρητά ο Ιάκωβος[46], και πιθανότατα τα δύο τελευταία έγγραφα, τα οποία σχετίζονται με την παραχώρηση των *κελλίων* στη μονή της Λαύρας και που μπορούν έτσι να χρονολογηθούν μέσα στην περίοδο της θητείας του Ιακώβου στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Το σύνολο επομένως των δέκα εγγράφων μπορεί να ενταχθεί στο χρονολογικό πλαίσιο της αρχιερατείας του Ιακώβου, το όνομα του οποίου πιθανότατα θα ήταν γραμμένο στην αρχή της συλλογής, σε κάποιο από τα φύλλα που έχουν εκπέσει ανάμεσα στα φφ. 73ᵛ-74.

Η αξία των παραπάνω κειμένων δεν περιορίζεται μόνο στο γεγονός ότι

44. Βλ. Fr. Dölger, *Aus den Schatzkammern des heiligen Berges*, München 1948, σ. 167-168.

45. Ο Ιωάννης ΙΒ΄ Κοσμάς ανήλθε στον πατριαρχικό θρόνο το 1294 (βλ. J. Darrouzès, *Regestes des actes patriarchat*, σ. 349) και ήταν «πνευματικὸς τοῦ αὐτοκράτορος» (βλ. Μ. Ι. Γεδεών, *Πατριαρχικοὶ Πίνακες...*, Κωνσταντινούπολις [1885-1890], σ. 404). Για την εχθρική στάση του Αθανασίου προς τον Ιάκωβο βλ. Alice-Mary Maffry Talbot, *The Correspondence of Athanasius I, Patriarch of Constantinople, Letters to the Emperor Andronicus II, Members of the Imperial Family, and Officials.* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae, VII], Dumbarton Oaks 1975, σ. 286, αριθ. επιστολής 112, στίχ. 30 κ.ε. Πρβλ. σχόλιο των σ. 438-439 (31).

46. Βλ. σ. 91 εδώ: «καθ' ὁρισμὸν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντος καὶ δεσπότου τῆς θειοτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου κυροῦ 'Ιακώβου».

αυτά αποτελούν μοναδικές ιστορικές πηγές για τα θέματα στα οποία αναφέρονται. Ορισμένα από τα κείμενα αυτά, ειδικότερα τα τρία πρώτα, που σχετίζοται με την αναταραχή στη Θεσσαλονίκη και την ανάμειξη πολιτικών προσώπων στα πράγματα της διοίκησης της μονής του Υπομιμνήσκοντος, παρουσιάζουν γενικότερο ενδιαφέρον, επειδή το φαινόμενο δεν είναι μεμονωμένο. Την ίδια περίπου εποχή συμβαίνουν στη Θεσσαλονίκη παρόμοια πράγματα στη βασιλική μονή του Ακαπνίου[47]. Είναι βέβαιο ωστόσο, στην περίπτωση της μονής του Υπομιμνήσκοντος, ότι το υψηλό πολιτικό πρόσωπο, που επεμβαίνει και τοποθετεί ηγούμενο στη μονή, θα είχε αυξημένες αρμοδιότητες από τον ίδιο τον αυτοκράτορα, ο οποίος, όπως φαίνεται από το κείμενο, συνιστά στους μοναχούς που τον επισκέπτονται ψυχραιμία. Μια τέτοια ισχυρή προσωπικότητα, που εμφανίζεται με «αυτοκρατορική», θα λέγαμε, εξουσία στη Θεσσαλονίκη αυτή την εποχή, είναι ο στρατηγός Μιχαήλ Γλαβάς[48], ο οποίος ετοιμάζει και πραγματοποιεί στα 1297 τον πόλεμο εναντίον των Σέρβων[49].

Τέλος, το αποσπασματικό σύνολο από το χαρτοφυλάκιο του Ιακώβου Θεσσαλονίκης θυμίζει τα αντίστοιχα αρχεία γνωστών λογίων ιεραρχών του 13ου αιώνα, όπως του Ιωάννη Αποκαύκου, μητροπολίτη Ναυπάκτου, του Δημητρίου Χωματηνού, αρχιεπισκόπου Αχρίδας, ή του μητροπολίτη Κερκύρας Γεωργίου Βαρδάνη. Αν και ο όγκος του αρχείου του Ιακώβου Θεσσαλονίκης είναι αρκετά μικρός η λογιότητά του μας είναι γνωστή και από άλλες φιλολογικές του ασχολίες[50], που τον τοποθετούν στην ιστορία της βυζαντινής γραμματείας στο μεταίχμιο του 13ου-14ου αιώνα.

47. Βλ. R. Janin, *Les églises et les monastères*, σ. 348 και σημ. 1-3. Πρβλ. Alice-Mary Maffry Talbot, *The Corespondence of Athanasius I*, σ. 40, αριθ. επιστολής 16. Πρβλ. και σχόλιο των σ. 321-322.

48. Για την προσωπικότητα του Μιχαήλ Γλαβά βλ. Γ. Θεοχαρίδου, Μιχαήλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης (Προσωπογραφικά), *ΕΕΦΣΠΘ* τόμ. Ζ΄ (Μνημόσυνον Χ. Χαριτωνίδου), Θεσσαλονίκη 1956, σ. 183-206. Πρβλ. και H. Belting - C. Mango - D. Mouriki, *The Mosaics and Frescoes of St. Mary Pammakaristos (Fethiye Camii) at Istanbul*, Dumbarton Oaks 1978, σ. 11-22.

49. Βλ. G. Ostrogorsky, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München 1963, σ. 403 (= ελλ. μτφρ., τόμ. Γ΄, σ. 178). Πρβλ. Γ. Θεοχαρίδου, *Μιχαήλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης*, σ. 200.

50. Βλ. Carl Wendel, Planudea. (6. Kirchliche Bauten und Bilder in den Gedichten des Planudes), *BZ* (1940) 430. G. Mercati, Sulla Vita e sulle Opere di Giacomo di Bulgaria, *Collectanea Byzantina*, τόμ. I, Bari 1970, σ. 102 κ.ε. Ivan Dujčev, Die Letzten Jahre des Erzbischofs Iakobos von Achrida, *Medioevo Bizantino-Slavo*, τόμ. I [Storia e Letteratura raccolta di Studi e Testi, 102], Roma 1965, 349-357. Για τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ιάκωβο βλ. και V. Laurent, *Corpus des sceaux de l'empire byzantine*, V, 1, σ. 340, αριθ. 465, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Πρβλ. και Alice-Mary Maffry Talbot, *The Correspondence of Athanasius I*, σ. 438-439.

Γ. ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Σημείωμα διαζυγίου

V, φ. 73ᵛ.20 *Ἡ νομικὴ παρατήρησις οὐδὲ τὰ τῶν συνοικεσίων ἐμπόδια καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἀδύνατα εἰς εὐνὴν εἰς πολλοὺς τοὺς χρόνους παρέτεινεν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα εἰς τριετίαν συστείλασα τὸ ἀπ' ἐκείνου βιβλίον ἀποστασίου τῷ ἀδυνάτῳ μέρει* ***.

1.

V, φ. 74 ...*καὶ ἡ ἐν τούτῳ φήμη περὶ ὑμῶν, ἀποδημούντων ἡμῶν, μᾶλλον δὲ οὐχ ὅτι μέμνησθε μόνον τῆς ἡμῶν ταπεινότητος ὁ τῆς ἀποδημίας οὗτος χρόνος δηλώσειεν, ἀλλὰ καὶ εἰ παρόντα ἐποθεῖτε καὶ λόγον ἐποιεῖσθε τῆς ἡμῶν πατρικῆς κηδεμονίας περὶ ὑμᾶς καὶ δι' αἰδοῦς ἤγετε, κατὰ τὴν*
5 *ὀφειλήν, τὴν εἰς ἡμᾶς ὑποταγὴν καὶ εὐπείθειαν. ὡς οὐδὲν ἔσται τούτου κρεῖττον καὶ περιφανέστερον σύμβολον ἢ τὸ φαίνεσθαι νῦν ὑμᾶς καὶ μὴ παρούσης αὐτόθι τῆς ἡμῶν ταπεινότητος λόγον ὅτι πλεῖστον ποιουμένους καὶ διὰ μεγίστης φροντίδος ἄγοντας, καθὼς ὑμῖν συνεχῶς ὑπετιθέμεθα, βιοτεύειν ἐν εὐταξίᾳ καὶ νόμοις πνευματικοῖς καὶ χριστιανοῖς ἐπιπρεπούσῃ*
10 *πολιτείᾳ καὶ καταστάσει, καὶ φιλονικεῖν ἐνταῦθα πρὸς ἀλλήλους τὴν καλλίστην φιλονικίαν, ὅστις ἂν ἄλλος ἄλλον ἐν τούτοις παραδράμῃ καὶ μέχρις ἡμῶν ἀκούσῃ κρείττων διαγενόμενος.*

Ἡμεῖς γὰρ νῦν ταῖς περὶ ὑμῶν φροντίσι ζῶμεν καὶ τῆς ὑπὲρ ὑμῶν φήμης ἀγαθῆς ἐξηρτήμεθα καὶ τὸν ἐντεῦθεν ἐγγινόμενον κόσμον ἡμῖν (τὰ
15 *γὰρ ἡμέτερα πατρικῶς ἴσασι πάντες ὡς οἰκειούμεθα) ἐπιποθοῦμεν μάλα θερμῶς· εἰρήσθω δ' ὅτι καὶ ἐπικτώμεθα ὡς τανῦν γε δὴ ταῦτα.καί μου πρὸς τῆς θείας χάριτος ἡδέως τε ἅμα καὶ γενναίως τὸν λόγον ἐπακροάσασθε. κάλλιστα περὶ ὑμῶν καὶ ἀκούειν ἔχομεν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους παρρησιάζεσθαί τε καὶ ἐμφαιδρύνεσθαι τὴν περὶ τὰ ψυχικῶς λυσιτελοῦντα*
20 *διεξιόντες ὑμετέραν σπουδήν, τὴν περὶ τὸ θεῖον εὐλάβειαν, τὴν περὶ ἡμᾶς ὑποταγήν, οὓς λόγοις οἷς οἶδεν ἡ τὰ πάντα καλῶς διοικοῦσα καὶ διεξάγουσα πρόνοια εἰς τὴν ὑμετέραν ψυχικὴν κυβέρνησιν προεστήσατο· ἔτι τε τὴν πρὸς τὴν ἱερωσύνην αἰδῶ, τὸ φιλάλληλον, τὸ φιλόκοινον, τὴν ἐν*

12 κρείττων] κρεῖττον V 19 παρρησιάζεσθαι] παρῃσιάζεσθαι V 23 ἱερωσύνην] ἱεροσύνην V

πνεύματι εὐταξίαν καὶ κοσμιότητα, τὸν περὶ τοὺς θείους ναοὺς πόθον |
V, φ. 74ᵛ πάσης ἀσχολίας ἀνώτερον, τὴν εἰς τὰς ἱερὰς καὶ πανδήμους συνάξεις
συνδρομήν τε καὶ ζέσιν φιλόθεον, τὸ φιλόξενον, τὸ περὶ τοὺς πάσχοντας
συμπαθές, τὴν περὶ τοὺς δεομένους ἐκ τῶν προσόντων μετάδοσιν τἆλλά
τε πάντα οἷς ἂν ὁ εὐσεβὴς λαὸς καὶ τὴν ἀπὸ Χριστοῦ περιφανῆ κλῆσιν
πεπλουτηκὼς κοσμοῖτό τε καὶ χαρακτηρίζοιτο. ταῦτα κλέος ὑμῖν, ταῦτα
30 κόσμος πάσης βασκανίας ἀνώτερος. εἰ δὲ καὶ ἡμῖν οὐχ ἥκιστα σὺν ὑμῖν,
πάντως οὐδεὶς φθόνος ἐφέξει πατέρα τέκνων ἐγκαλλωπίζεσθαι προτερήμα-
σι. τούτοις καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἐμφαιδρύνοισθε †καὶ ναιόν†, τέκνα ποθεινά τε καὶ
γνήσια, κἀν τῷ παρόντι νῦν οὐχ ἧττον τῆς ἡμετέρας ἀποδημίας καιρῷ, ὡς
35 ἐνταῦθά γε δεῖ μάλιστα γνώμης ἀκλονήτου καὶ λογισμοῦ βεβηκότος ὑμῖν,
ἡνίκα καὶ πλείων ἴσως ἡ τῶν ἀντιπραττόντων δαιμόνων ἐπήρεια, τῶν
ἐντεῦθεν παγίδων καὶ τῆς παντοίας ἐπιβουλῆς ἀνάλωτοι διαμένοντες καὶ
ἐν τοῖς θείοις προστάγμασιν ἀεὶ κατευθυνόμενοί τε καὶ ἀλλήλους ὡς ἑ-
νὸν κατευθύνοντες· ὑμῖν δὲ καὶ μᾶλλον τοῖς τῷ θείῳ κλήρῳ κατειλεγμέ-
40 νοις πατρικῶς παραδηλοῦμέν τε καὶ παρεγγυώμεθα μάλιστα μὲν ἀντι-
ποιεῖσθαι τῆς ὀφειλομένης ὑμῖν εὐταξίας καὶ καταστάσεως καὶ καθ' ὅ-
σον οἷόν τε κάλλιστα πρὸς τὰς νενομισμένας συνάξεις ἀπαντᾶν καὶ
νήφειν ἐπὶ ταῖς πεπιστευμέναις λειτουργίαις ὑμῖν καί, συντόμως ἐρεῖν,
ἄριστά τε καθ' ἑαυτοὺς καὶ συμβατικῶς καὶ κοσμίως πρὸς ἀλλήλους
45 διάγειν καὶ τοῖς ἄλλοις παρατιθέναι χρηστῆς βιοτῆς ὑποδείγματα.

Ἔπειθ' ὡς εἰκὸς προσανέχειν καὶ τῷ τιμιωτάτῳ χαρτοφύλακι τῆς
καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἀπονέμειν τιμὴν
τὴν ἀνήκουσαν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἀνέκαθεν τοῖς πρώτοις τῶν τοῦ κλήρου
V, φ. 75 συντεταγμένων, |τοῦτο δὲ καὶ ὡς ἀνθ' ἡμῶν ὑμῖν αὐτόθι καταλειφθέντι
50 συνήθως τοῖς ἀρχαίοις ἐκκλησιαστικοῖς θεσπίσμασί τε καὶ παραδόσεσιν. ὁ
δὲ πανάγαθος καὶ παντοκράτωρ Θεός, ὁ πάντων τῶν καλῶν ἀεὶ χορηγὸς
καὶ πρὸς πᾶσαν ἐπαινετὴν σπουδὴν κατευθύνων καὶ συναιρόμενος, καὶ
ὑμῶν ἀντιλάβοιτο πάντων καὶ ὁδηγήσαι πρὸς τὴν τῶν καλλίστων
πράξεων καὶ ψυχωφελῶν ἐργασίαν καὶ προκοπὴν ἐνισχύσας ἐνταῦθα καὶ
55 προσεπιτείνας καὶ τελειούσθω τὴν εἰς ἅπαν λυσιτελοῦν ὑμετέραν ὁρμήν τε
καὶ προθυμίαν διὰ τῆς αὐτοῦ βοηθείας καὶ χάριτος.

42 νήφειν] νήφην V 45 χρηστῆς] χριστῆς V 51 παντοκράτωρ] παντοκράτορ V
55 τελειούσθω] τελείωσθω V 55 ὁρμὴν] ὁρμὴν V

2.

V, φ. 75. 8 *Οἱ ἐν τῇ κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην σεβασμίᾳ μονῇ τῇ ἐπικεκλημένῃ τοῦ*
P, φ. 232ᵛ. 7 *Ὑπομιμνήσκοντος ἀσκούμενοι εὐλαβέστατοι μοναχοὶ ἐν Κυρίῳ τέκνα τῆς*
ἡμῶν μετριότητος, χάριν, εἰρήνην, ἔλεος καὶ ψυχικὴν σωτηρίαν ἐπεύχεται
ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος. οἱ ὑμέτεροι ἀδελφοὶ εἰς
5 *Κωνσταντινούπολιν ἀφικόμενοι, ὡς εἴς τινα λιμένα εὐγάληνον, τὸν*
ἱερώτατον μητροπολίτην Θεσσαλονίκης, ὑπέρτιμον καὶ ἔξαρχον πάσης
Θετταλίας, ἀγαπητὸν κατὰ Κύριον ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν τῆς ἡμῶν
μετριότητος, προσώκειλαν καὶ πάσης ἄλλης φιλοφροσύνης καὶ δεξιώ-
σεως παρὰ τούτου τυχόντες, γράμματί τε αὐτοῦ πρὸς δὲ καὶ ἡμετέρῳ
10 *ἐφοδιασθέντες, ἀπίασι πρὸς τὸν κράτιστον καὶ ἅγιόν μου αὐτοκράτορα.*
καὶ παρεγγυᾶται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι μὴ ταραχὰς μετ'
ἀλλήλων ἔχειν καὶ σκάνδαλα, ἀλλ' εἰρήνην ἄγειν πνευματικὴν καὶ
ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην ἀδελφικήν, ἕκαστον τὸ ἑαυτοῦ μετερχόμενον |
P, φ. 233 *διακόνημα μετ' εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ καὶ μὴ φιλοπρωτεῖν μηδὲ τοὺς*
15 *ὑποδεεστέρους τῶν ἐντιμοτέρων κατεξανίστασθαι, ἀλλὰ τὰ οἰκεῖα μέτρα*
εἰδότες τὸν τῆς εὐταξίας καὶ μοναδικῆς πολιτείας καὶ καταστάσεως νόμον
V, φ. 75ᵛ *καὶ ὅρον καλῶς συντηρεῖν δεῖσθαί τε* | *συντονώτατον τοῦ Θεοῦ ὁδηγῆσαι*
τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐτοκράτορα καὶ τῶν λυπούντων ὑμᾶς
θεραπείαν ποιήσασθαι· ἔτι παρεγγυᾶται ὑμῖν ἡ μετριότης ἡμῶν ἀποδιδόναι
20 *καὶ τῷ ἐκκλησιάρχῃ ὑμῶν τὴν προσήκουσαν τιμὴν καὶ εὐλάβειαν, ὡς ἂν*
καὶ ἀπὸ Θεοῦ χάριν ἔχοιτε καὶ ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος εὐχὴν καὶ
εὐλογίαν. ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

1 ἐπιστολὴ in marg. V σεβασμίαν μονὴν P 2 εὐλαβέστατοι om. P 3 χάριν, ἔλεος, εἰρήνην P ὑμῖν] ἡμῖν P 8 μετριότητος] ταπεινώτητος s. scr. μετριότητος P 11 παρεγγυᾶτε P 13 ἀγάπην ἀδελφικὴν] ἀγάπην πνευματικὴν s.l. ἀδελφικὴν P 15 ἐντιμωτέραν P 16 ἰδότες P 19 ποιήσασθαι, ὅτι παρεγγυᾶται P 22 Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος P.

3.

V, φ. 75ᵛ. 6 *Κράτιστε, θεόστεπτε, θεοκυβέρνητε καὶ θεοδόξαστε δέσποτά μου,*
ἅγιε βασιλεῦ, ἔργον ἔμμονον ἔχοντες τῆς ἁγίας βασιλείας σου ὑπερεύχε-
σθαι, κάν τοῖς πρὸς αὐτὴν δὲ γράμμασιν ἔθος προανατάττειν εὐχάς, τοῦτο
ἀποπληροῦντες καὶ νῦν δεόμεθα τοῦ Θεοῦ χορηγεῖν τῇ ἐξ αὐτοῦ βασιλείᾳ
5 *σου δύναμιν 'ἐξ ἁγίου αὐτοῦ κατοικητηρίου' καὶ ἐνισχύειν κατά τε τῶν*
ὁρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ ἐμπιμπλᾶν πνευματικῆς εὐφροσύνης

καὶ θυμηδίας, προστιθέναι δέ σοι καὶ τῷ τῆς ζωῆς χρόνῳ ἡμερῶν πλῆθος καὶ τὸ ὑπήκοόν σοι ἐπαύξειν προσθήκαις ὁλοκλήρων ἐθνῶν, ὡς γινώσκεσθαί σε τῷ τε πλήθει τῶν ὑπηκόων καὶ ταῖς ἄλλαις εὐτυχίαις καὶ ἀρεταῖς
10 τῶν προβεβασιλευκότων πάντων ὑπέρτερον. πρὸ συχνῶν ἡμερῶν ἤδη σεπτὸν πρόσταγμα τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου ἐπέμφθη ἡμῖν περὶ τοῦ μή τινος πρὸς ἡμῶν ἀξιωθῆναι παραδοχῆς, εἴ γε ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην σεβασμίας μονῆς τῆς τοῦ Ὑπομιμνήσκοντος ἐπικεκλημένης ἀναδραμόντες τινὲς μοναχοὶ κατὰ τοῦ καθηγουμένου σφῶν αὐτῶν λέγοιεν. καὶ
15 ὅτου χάριν ἡμῖν τὸ τότε ταῦτα δεδήλωται, οὐ δεδυνήμεθα συμβαλεῖν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἡμᾶς τινες τῶν μοναχῶν ἀνεδήμησαν, νῦν δὲ ἐπεδήμησαν, καὶ ὧν ἕνεκα ἐπεδήμησαν εἰς προσκύνησιν τῆς ἐκ Θεοῦ βασιλείας σου
V, φ. 76 ἀνατρέχοντες, αὐτοὶ ἀνενεγκοῦσι. καὶ δεόμεθα καὶ ἡμεῖς εὐμενείας τε | τῆς παρὰ ταύτης ἀξιωθῆναι τοὺς μοναχούς, καί τινα αὐτῶν τοῦ λυποῦντος
20 θεραπείαν γενέσθαι, ὡς μήτε τὴν μονὴν ἀπόλλυσθαι μήτε ψυχικὴν βλάβην καρποῦσθαι τὸν τὰ ταύτης ἀποφερόμενον· τοὺς γὰρ μεγάλους καὶ κατὰ κόσμον περιφανεῖς ἐπ' εὐεργεσίᾳ καὶ παντοίᾳ φιλοτιμίᾳ ἰδιοποιουμένους οἴδαμεν σεβασμίαν μονήν, οὐ μήν γε ἐπὶ λύμῃ καὶ ἀπωλείᾳ, οὐδὲ ἐπὶ τοῦ κατ' ἀρχὴν ἐθέλειν, οὐ τῶν σωματικῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν πνευμα-
25 τικῶν, καὶ μοναχοὺς ἀνακρίνειν καὶ καθηγουμένους προβάλλεσθαι καὶ τἆλλα πράττειν ὅσα μόνοις τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐφεῖται, ὧν καὶ ἀπαλλαγῆναι τὴν τοιαύτην μονὴν σὺν τοῖς μοναχοῖς δεόμεθα καὶ αὐτοί, ὡς ἂν καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτου στεφάνους ἡ ἁγία βασιλεία σου ἐκ χειρὸς τοῦ ταύτην βασιλεύσαντος Θεοῦ δέξαιτο, ὃς καὶ χαρίσαιτο ταύτῃ σὺν τῇ ἐπιγείῳ καὶ
30 τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

13-14 ἀναδραμόντες] ἀνδραμῶντες V 23 ἀπωλείᾳ] ἀπολεία V 25 προβάλλεσθαι] προβάλεσθαι V 26 τἆλλα] τάλλα V

4.

Σημείωμα διαζυγίου

V, φ. 76. 11 *Παρέστη τῷ ἐκκλησιαστικῷ σεκρέτῳ καὶ ὁ τὴν ἐπωνυμίαν Τριχᾶς Γεώργιος, τοιάνδε τινὰ τὴν ἔγκλησιν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ποιησάμενος. διηγεῖται γὰρ τῇ γυναικὶ ἀντιπαραστὰς*** ὡς πρὸ χρόνων ἔλαβεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα πρώτῳ συνοικεσίῳ καὶ λαβὼν οὐκ ἔσχε συντηρήσασαν*

3 post ἀντιπαραστὰς spatium 10-12 litterarum vacuum est V

5 αὐτῷ τὰ τῆς κοίτης ἀμίαντα· συμφθείρεται γὰρ καὶ μοιχᾶται ἀνδράσιν ἐρασταῖς καὶ ἐρωμένοις αὐτῆς καὶ ταῦτα διαπραττομένη οὐ λήγει ὁπωσοῦν τῆς κακίας. κἀντεῦθεν καὶ χρόνος ἕκτος ἤδη ἐξ ὅτου δὴ ἀπ' ἀλλήλων διίστανται καὶ μηδαμῶς ἐπὶ μιᾷ συναχθέντες οἰκίᾳ. ἀκούει τοιγαροῦν τῶν λεγομένων ἡ γυνὴ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς καὶ παρευθὺς μηδὲν ὑποστειλαμένη ἐν
10 ἐπηκόῳ πάντων συνῳδὰ τῷ ἀνδρὶ καὶ αὐτὴ ἔφησεν, ὡς ἐπὶ τούτοις τοῖς ἕτεσι μηδαμῶς αὐτῷ συνοικήσασα· πολλοῖς γὰρ καὶ οὐχὶ ἑνὶ ἀνδράσι μεμοίχευται. ταῦτα παρὰ τῆς γυναικὸς ἀναφανδὸν ἀκηκοότες,(ἰδοὺ κατὰ πάντα λόγον εἰκότα τὸ δίκαιον)καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἐκκλησιαστικοῦ διαζευκτηρίου γράμματος διαζευγνύομεν ἀπ' ἀλλήλων αὐτούς, καὶ πρὶν
15 διεστηκότας ἐπὶ τοσούτοις καιροῖς. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον διαζευκτήριον γράμμα γεγονὸς τῷ ἀνδρὶ ἐπιδέδοται εἴς τε δήλωσιν καὶ ἀσφάλειαν μηνὶ καὶ ἰνδικτιῶνι τοῖς ἀναγεγραμμένοις.

7 ἕκτος] ἔκτος V

5.

Για την έκδοση του κειμένου βλ. σημ. 8 εδώ.

6.-7.

Για την έκδοση των κειμένων βλ. σημ. 9, 10 εδώ.

8.

V, φ. 78' Στερρὰ πάντως ἡ οἰκοδομία ἐπὶ στερρῷ τῷ θεμελίῳ γενήσεται καὶ οἱ τῆς οἰκοδομῆς λίθοι ὡς ἐπὶ ἀκρογωνιαίῳ λίθῳ τῇ ἀσφάλτῳ προσπαγέντες ἀνωφορουμένην τὴν οἰκίαν ἐργάσονται. καὶ ἡμεῖς τοίνυν καθ' ὁρισμὸν τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τῆς θειοτάτης
5 ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης, ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου κυροῦ Ἰακώβου, τὴν τῆς ὑπ' αὐτὸν χώρας ποιούμενοι ἀναθεώρησιν, ἐπεὶ εὕρομεν τὸν ἀπὸ χωρίου τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων[1] εὐλαβέστατον ἱερέα κυρὸν Δημήτριον

1. Για τα αγιωνύμια των Ἁγ. Ἀποστόλων στη Χαλκιδική βλ. Fr. Dölger, Aus den Satzkammern, σ. 35, 67· 9, 22/3· 37, 92· 52, 29/30.

τὸν Κοντὸν ὑδρομύλωνα ἐπὶ ἀνακάμψει κατέχοντα ἐν τοῖς δικαίοις τῆς μητροπόλεως ἐν τῇ Ποταμίᾳ[2] *καὶ τῇ Αὐλαίᾳ*[3] *καὶ ἐνεφάνισεν ἡμῖν τὰ τὴν*
10 *ἐπὶ τούτῳ δεσποτείαν θεμελιοῦντα αὐτῷ ἀρχιεπισκοπικὰ σιγίλλια τοῦ ἐν ἀρχιερεῦσι μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, τοῦ Μεσοποταμίτου ἐκείνου δηλονότι*[4]*, ἀκολούθως τοῦ κυροῦ Ἰωσήφ*[5] *καὶ ἑπομένως ἐν ὑστέροις τοῦ Γλυκέος κυροῦ Βασιλείου*[6]*, παρακλήσει τοῦ αὐτοῦ ἱερέως ἐπὶ τῷ παρ' ἐκείνων θεμελίῳ τὴν οἰκοδομὴν τῆς κατοχῆς καὶ νομῆς καὶ*
15 *δεσποτείας τοῦ ἀναγεγραμμένου ὑδρομύλωνος τῷ δεδηλωμένῳ ἐπιχορηγοῦμεν τὰ ἀτελῆ ταῦτα γραμμάτια ὡς λίθους ταῖς προλαβούσαις ἀρχιερατικαῖς ἀσφαλτώσεσι προσπηγνύματα, δι' ὧν ἀμφοτέρων γραφῶν ἀπαράτρεπτος ἐσεῖται τούτῳ ἡ τοῦ ὑδρομύλωνος κατοχὴ καὶ ἀμετακίνητος, ὀφείλοντος ἐτησίως διδόναι πρὸς τὴν ἁγιωτάτην μητρόπολιν τὸ τετα-*
20 *γμένον αὐτῷ ποσὸν ἀκαταφρονήτως. ἐπὶ τούτῳ γὰρ καὶ ἡ παροῦσα παρ' ἡμῶν τεθεῖσα γραφὴ ἐπεδόθη τῷ ἀναγεγραμμένῳ ἱερεῖ, μηνὶ (vacat).*

10 σιγίλλια] σιγίλια V 10, 15 δεσποτείαν, -ας] δεσποτίαν, -ας V 15 ἐπιχορηγοῦμεν] ἐπιχωρηγοῦμεν V

2. Για την τοπωνυμία βλ. Actes de Lavra IV, 91 III 15· 109, 222· 122, 9, 44, 45 ~ 121 n. 406.

3. Ό.π., 108, 578· App. X 25 ~ 81 n. 117.

4. Πρόκειται για τον Κωνσταντίνο Μεσοποταμίτη, βλ. V. Laurent, La succession épiscopale de la métropole de Thessalonique dans la première moitié du XIIIe siècle, *BZ* 56 (1963) 285-292.

5. Ό.π., σ. 293-295.

6. Ό.π., σ. 295.

9.-10.

Για την έκδοση των κειμένων βλ. σημ. 13, 14 εδώ.

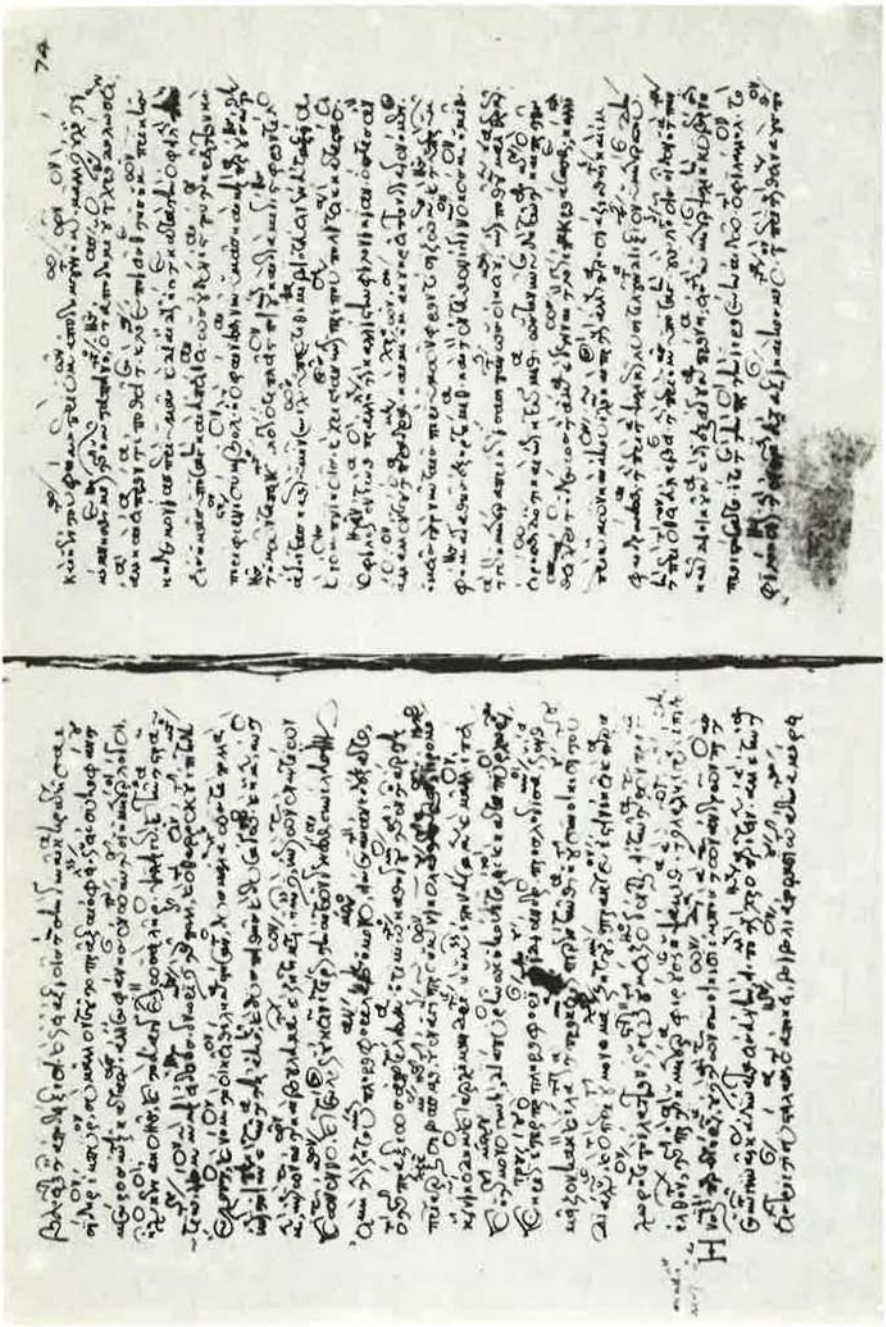

Πίν. 1. Vat. gr. 1891, φ. 73'-74.

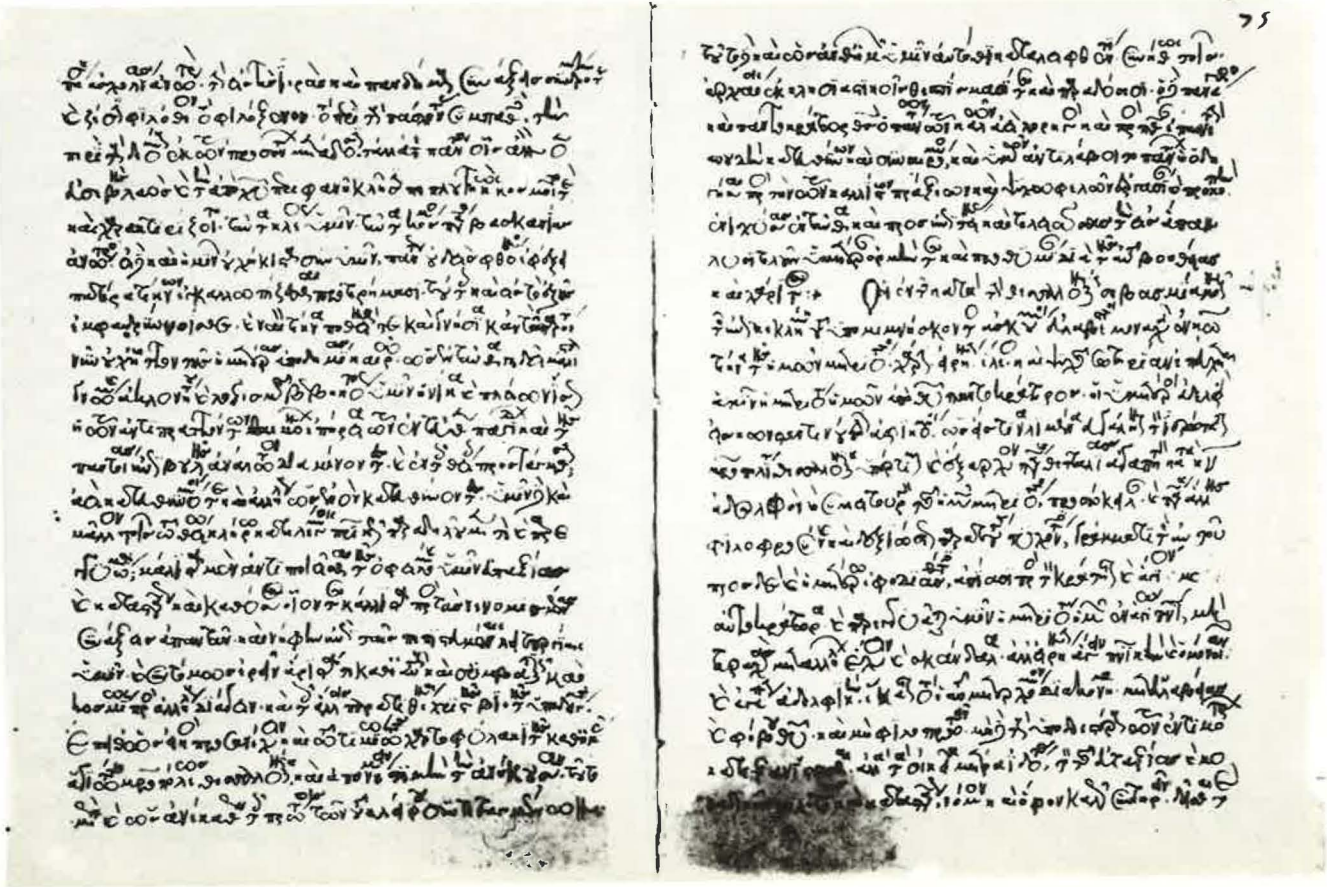

Πίν. 2. Vat. gr. 1891, φ. 74ᵛ-75.

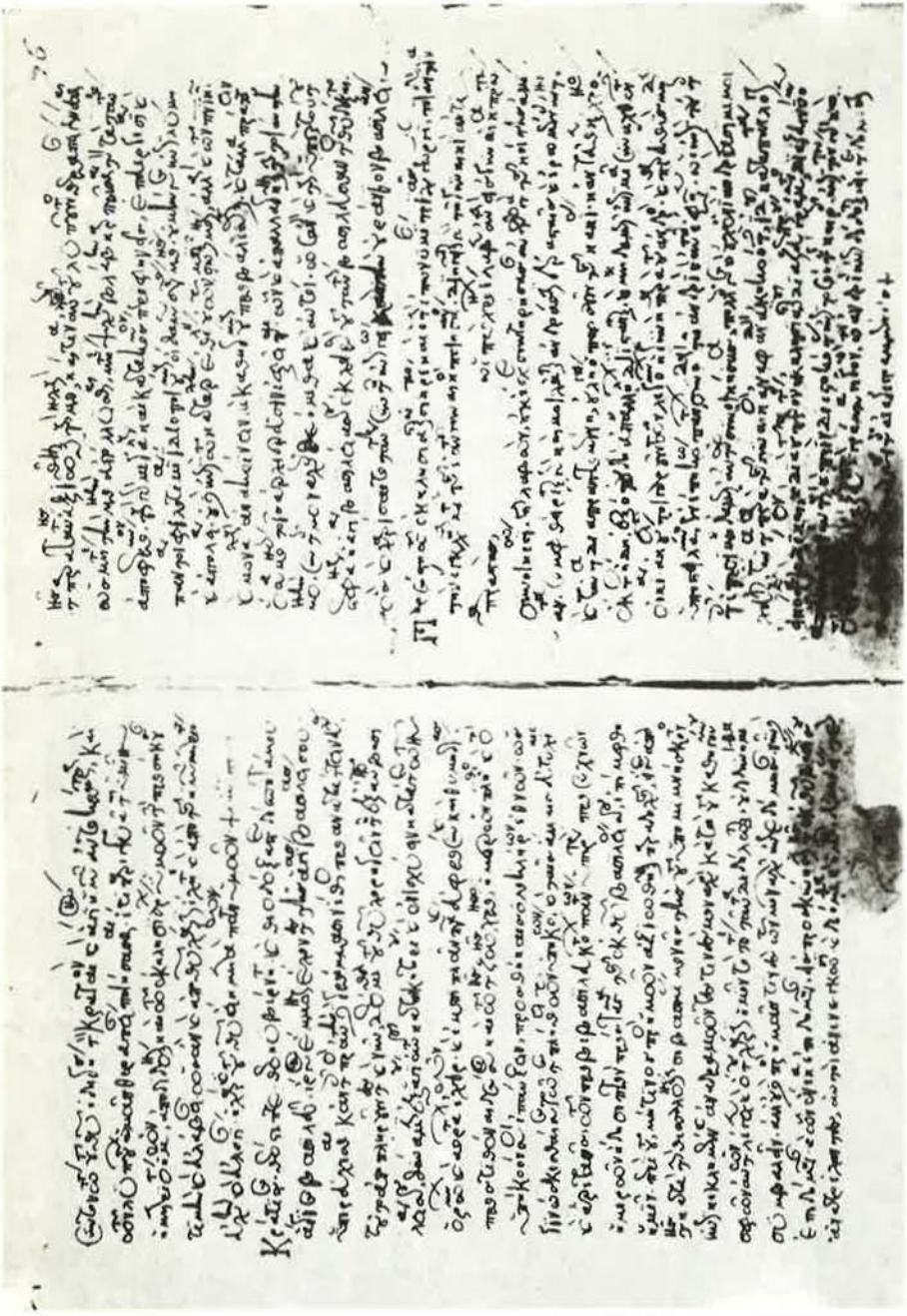

Πίν. 3. Vat. gr. 1891, φ. 75'-76.

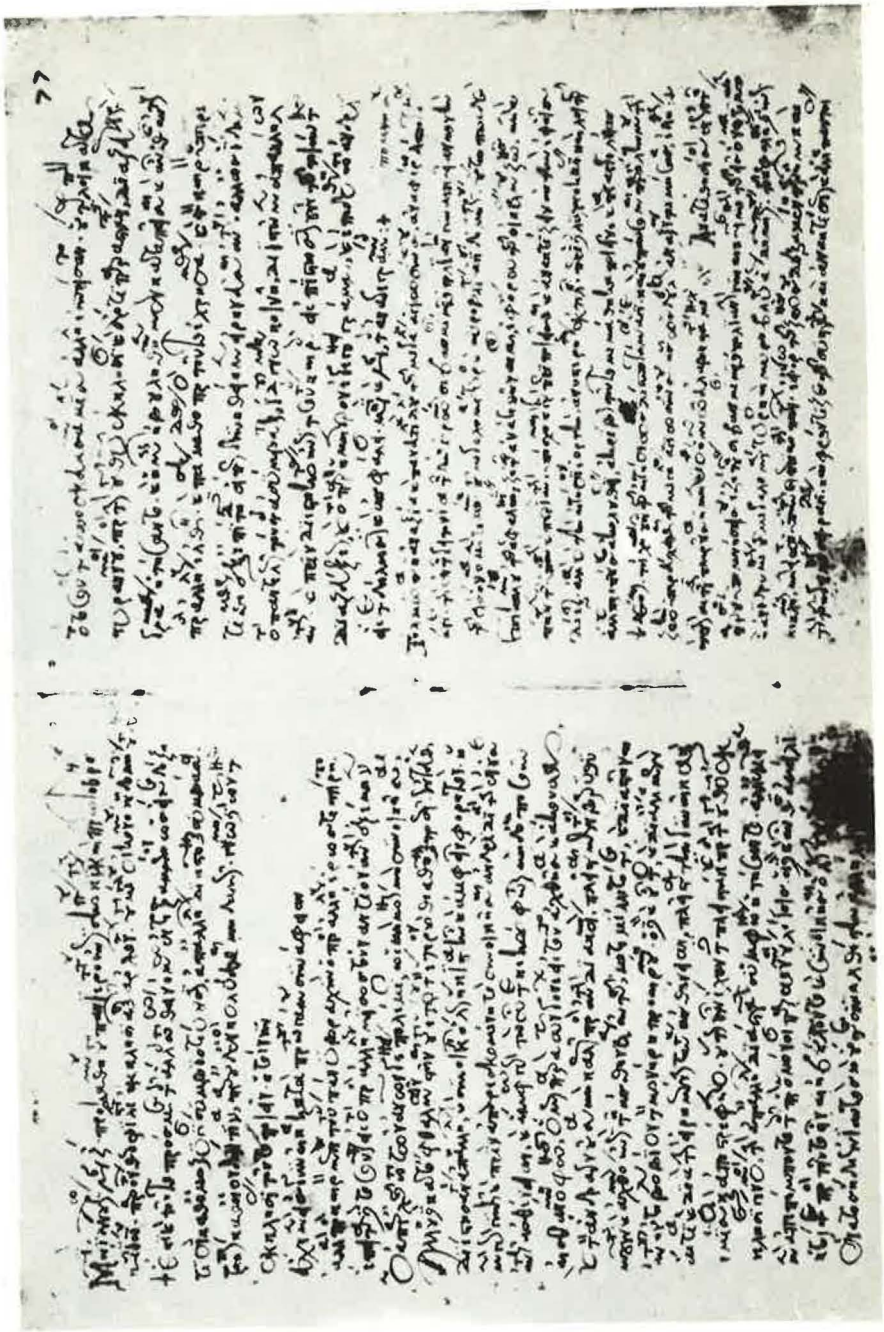

Πίν. 4. Vat. gr. 1891, φ. 76ᾱ-77.

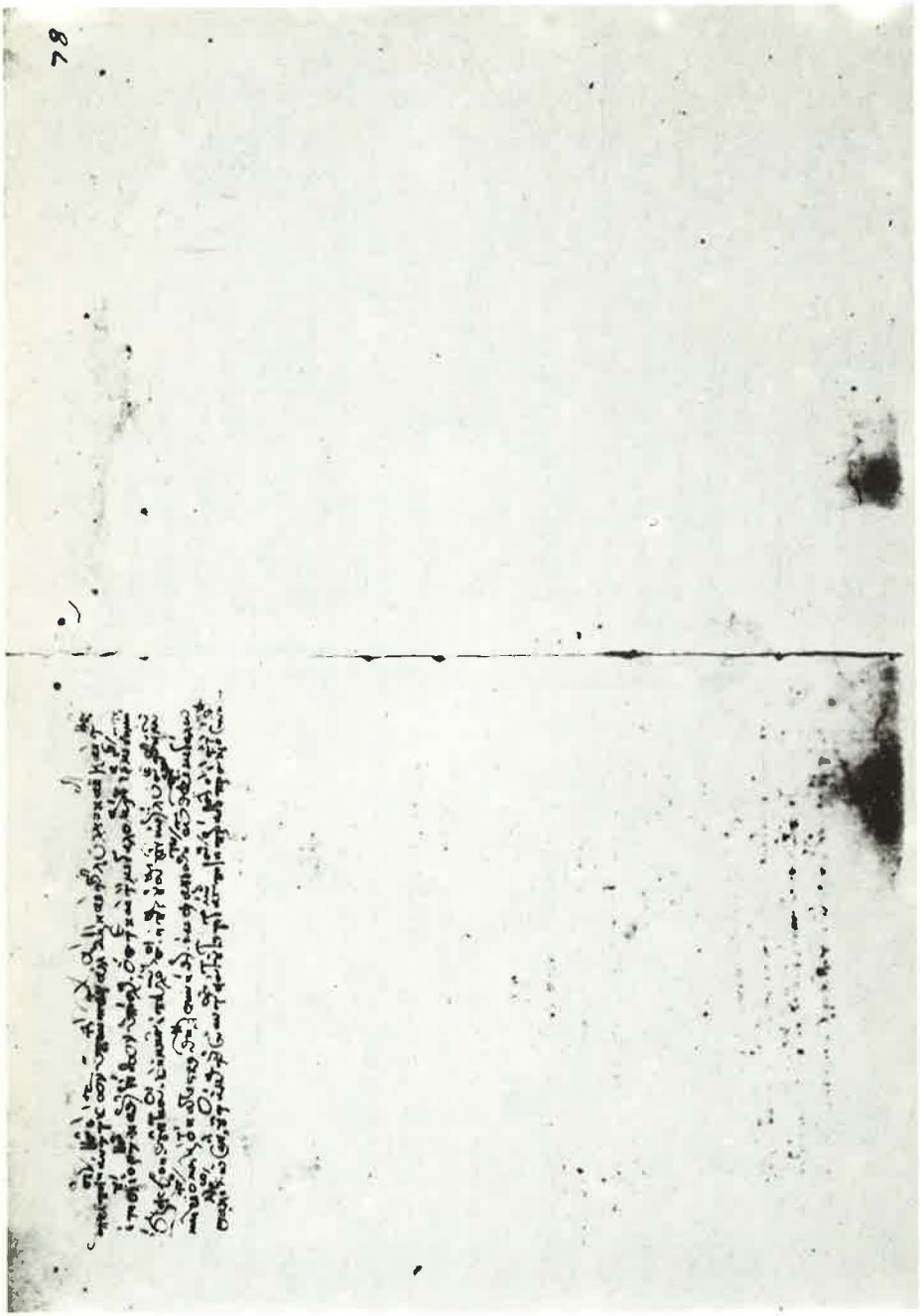

Πίν. 5. Vat. gr. 1891, φ. 77'-78.

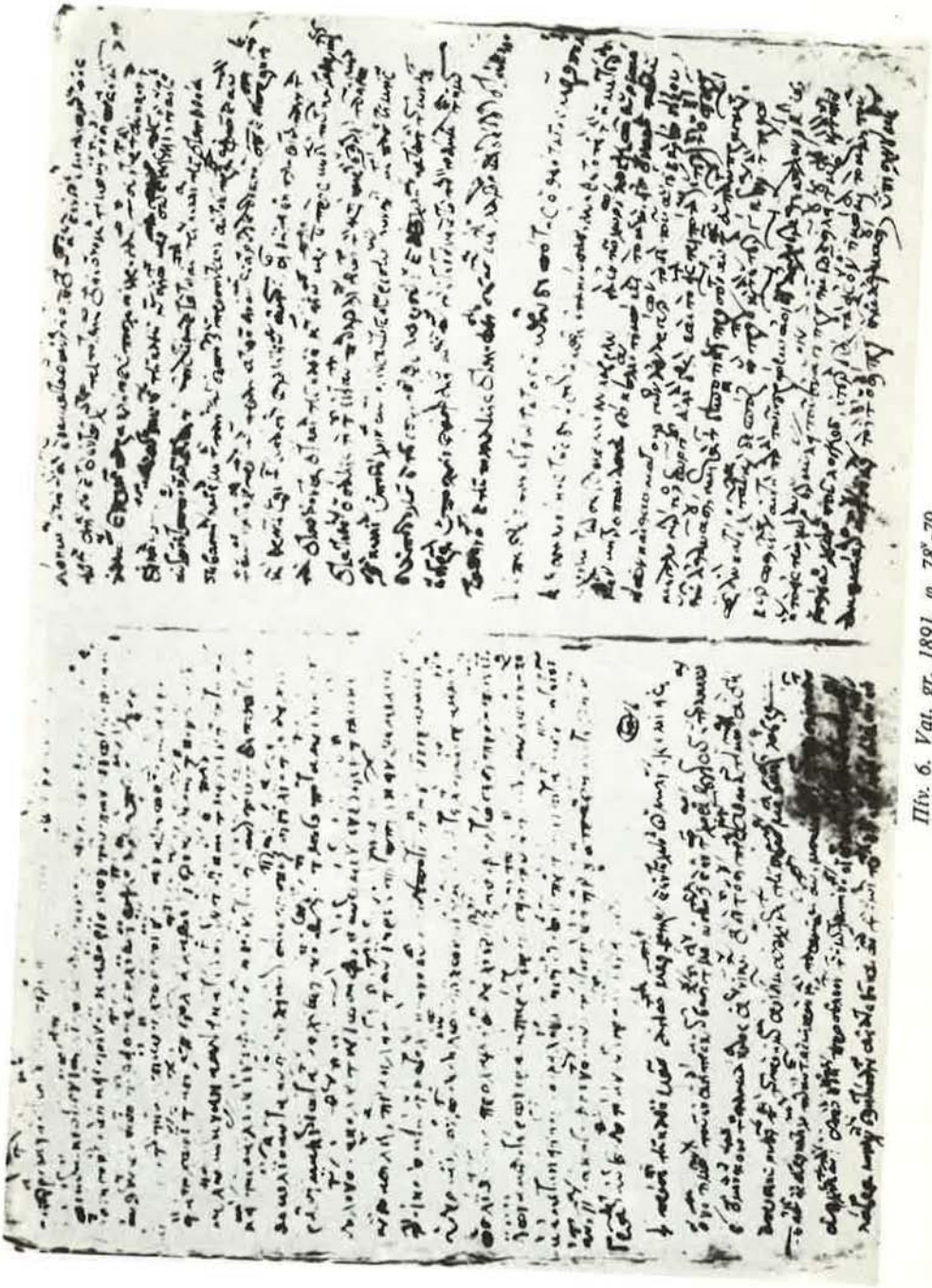

Πίν. 6. Vat. gr. 1891, φ. 78v-79.